

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ

Ю. В. Котик

На сьогодні у світі триває близько сорока військових конфліктів, і російсько-український на Донбасі, зокрема. Причини їх виникнення між державами різноманітні: етнічні, релігійні, політичні, економічні тощо. Та найскладніші у вирішенні міжцивілізаційні, основою яких є зіткнення цінностей та культур. Вони виникають, як правило за участі імперій та великих держав цивілізації. Для кращого розуміння предмету нашого дослідження необхідно виокремити дефініцію цивілізації – це тривала етнічна або поліетнічна єдність, об'єднана спільними цінностями та культурою (мовою, релігією, політичним та економічним укладом, традиціями формування суспільних інститутів) та територією, що функціонує на основі демократичного або недемократичного порядку, представлена інтересами народу, егоїстичних еліт та унормовується законами держави або групи держав. С. Гантінгтон виокремлює вісім цивілізацій, три з яких західна, православна з центром у Росії та ісламська визначали або активно впливають безпосередньо на розвиток України.

Уже за часів формування Київської Русі, її культурна взаємодія із західноєвропейською цивілізацією, підтверджує порівняльний аналіз «Руської правди» та документів німецької правової системи ранньофеодальної доби. Водночас, кращі зразки мистецтва, писемність та прийняття православ'я є результатом взаємопроникнення давньоруської та візантійської культур, яка в свою чергу у подальшому вплинула на формування російської православної цивілізації. У добу Середньовіччя західно та центральноукраїнські землі стали форпостом західної цивілізації на східних кордонах, приймаючи елементи її культури: судочинство «Литовські статuti», латинізовану освіту, засновану за європейськими зразками, Магдебурське право та організацію державних інституцій, накітталт шляхетних сеймиків, католицтво та «компромісне» греко-католицтво, організацію фільваркових господарств та ремісничих цехів. Південноукраїнські землі на чотири століття опинились під впливом ісламської цивілізації. Північно та східноукраїнські землі поступово увійшли до складу Московського царства, що зумовило обмеження впливу Відродження, Реформації та Просвітництва, активну та сплановану русифікацію та асиміляцію українців. Козацько-гетьманська доба підтвердила аксіому – успіхи держави залежать від наявності національних інституцій, державного суверенітету, розвитку власної економіки, науки та культури, які захищають національні збройні сили. І навпаки, відсутність власної армії призвело до продовження обслуговування українцями інші культури. Поступове захоплення українських земель Росією з другої половини XVII ст. супроводжувалось інкорпорацією Київської митрополії, кращих освітніх закладів та державних інституцій у відповідні російські церковні, освітні та державні структури, а головне перевезення українських діячів науки, освіти та церкви до Росії. Православ'я, як елементу духовного розвитку та збереження національної ідентичності в Україні, у Росії політизується та перетворюється у фундамент імперської ідеології, особливо після послаблення і поділу Речі Посполитої та ліквідації Кримського ханства і Запорозької Січі у результаті успішних російсько-турецьких війн. Україна остаточно опинилась на зламі цивілізацій: західної та російської православної. В ціннісній основі першої лежать спільна історія доби античності, релігійна християнська етика, насамперед, протестантська, недоторканість приватної власності, демократія та верховенство закону, філософія активності людини у перетворенні світу. Із завершенням доби модерну західноєвропейська цивілізація, на думку Н. Фергюсона, стала панівною у світі завдяки шести втіленим складовим: конкуренції, що є рушійною силою у розвитку суспільства, науці, яка вивчає та змінює природу, власності - фундаменту демократії, медицині, досягнення якої суттєво продовжило тривалість життя людини, сприянню

зростання споживчих інтересів для стимулювання економіки та трудова етика. Водночас російська православна цивілізація побудована на політизації православ'ї, яке колективізм протиставляє особистості, всеосяжності і домінуванні російської мови над іншими, взаємозв'язку ідеології з історичними російськими міфами та канонах на суспільний розвиток для всіх пригнічених російською імперією народів, на політичній та економічній та врешті культурній експансії, без якої не може існувати імперія, патерналізм, як вагомої складової російської культури. Російська імперія, як і будь-яка інша, намагається нав'язати свої цінності шляхом зміни принципів світового порядку, позиціонуючи себе борцем з хаосом і захисником «нового» порядку.

У 1991 році Україна зробила свій вибір, задекларувавши бажання стати частиною західної цивілізації. Однак реальний шлях втілення цієї ідеї виявився тернистим, суперечливим а іноді зворотнім, оскільки вибір України не «вписувався» в інтереси імперської Росії. Кордони України не збігаються з цивілізаційними: мовними, релігійними, етнічними і культурними в цілому. Саме навколо цих цінностей і ліній виникають конфлікти в Україні, логічним завершенням яких став збройний на Донбасі. Саме за цінності воюють цивілізації, і Росія не виключення.

Завдяки активній і свідомій частині українського суспільства, Майдан 2004 року і Євромайдан стали дороговказом на Захід. Тепер більшість українців визначає швидкість цього руху. На жаль, Україна, для того щоб, стати «своєю» у західній цивілізації «засиділась» між Середньовіччям і Модерном, зберігаючи неофеодальні пережитки у політиці, економіці та найголовніше культурі. Олігархічна економіка, кланова політика, екстрактивні політичні та економічні інститути, правовий нігілізм, корупція, закритість соціальних ліфтів, стратифікація, яка ускладнює нормальне функціонування суспільства, переважання патерналістських цінностей у значної частини населення, проблеми української національно-культурної ідентичності. Водночас, на шляху модернізації України після Євромайдану прослідковується позитивна динаміка: активно формується дорожня карта структурних реформ на законодавчому та виконавчому рівнях, прикладом втілення є децентралізація, зберігається стабільний прозахідний політичний курс, зроблені успішні кроки до вступу у ЄС та НАТО, поступово зростає економіка держави та ступінь її відкритості, про що свідчать світові рейтинги, наприклад рейтинг податкового навантаження або рейтинг Doing business, залучаються до роботи у державних органах та компаніях іноземні фахівці. Реформовано силові структури. Створено САП та НАБУ для боротьби з корупцією. Оновлюються Збройні Сили України та якісно підвищено обороноздатність країни. А головне, відбувається зміцнення загальноукраїнської ідентичності та консолідації суспільства під загрози національній та особистій безпеці громадян України в умовах російсько-українського конфлікту. Створена і визнана незалежною від Москви Православна церква України, освітні програми та зростаюче розуміння пересічних громадян сприяють активному вивченню українцями англійської мови та мов європейських народів, як кроку до суспільства високих життєвих стандартів, водночас, державою обмежено російський контент на телебаченні та радіо для зменшення впливу російської пропаганди. Державні установи, Український культурний фонд, зокрема, та приватні організації та громадяни України допомагають популяризації українських культурних проектів вдома і на міжнародній арені. Ведеться діалог примирення та створення колективної пам'яті з західними сусідами: Польщею, Угорщиною та Румунією. Слід відзначити успішні кейси публічної та культурної дипломатії як інструменту м'якої сили, що забезпечують імідж та зростаючу пізнаваність нашої країни за кордоном та сприяють національній безпеці в умовах «гібридної» війни на внутрішньому напрямку.

Відповідно до теорії А. Тойнбі, втрата Криму та частини Донбасу повинна мобілізувати українське суспільство, прискорити духовне самоутвердження та сприяти максимально у короткі терміни «навести лад у своєму домі». А для цього, на думку Ф. Фукуяма, важливі три складові: побудова громадянського суспільства на основі громадянської ідентичності, демократичного державного управління та ефективної

боротьби з корупцією. Водночас, і Заходу, необхідно змінюватися, оскільки він виявився вразливим для російських технологій «гібридної» війни і недооцінює ступінь російської експансії в Україні, а тому визначитись у спільних з Україною інтересах, надаючи вагомішу допомогу на всіх напрямках.

Безперечно, що західна цивілізація – це «єдність різних». Сьогодні вона піддається критиці та випробуванню глобалізації. Україні потрібно пройти свій шлях, керуючись принципом «чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь». Стати частиною західної цивілізації – це болісні реформи і тривалі ментальні зміни. Однак це надійний шлях до становлення спільного ціннісного та культурного кордону на Сході України, що дозволить позбутися міжцивілізаційних зламів та конфліктів.

УДК 327.364:37.091.3

НАУКОВИЙ ДОРОБОК Й. ГАЛЬТУНГА У ВИКЛАДАННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «РОЗБУДОВА МИРУ»

І. Г. Паніна

Рівень конфліктогенності у світі не знижується з роками, тому дослідження війни та миру не втрачають своєї актуальності в XXI ст. За період з 2011 по 2019 рр. кількість протестів і локальних конфліктів по всьому світу лише збільшується. Агресія Російської Федерації на сході України, що триває з різною інтенсивністю вже сьомий рік, знекровлює нашу державу, створює постійну напругу й ризик повномасштабної війни. Котрий рік поспіль Україна асоціюється з війною і опиняється в одному переліку з Нігерією, Венесуелою, Сирією. Так, у 2019 р. Україна була на 150-му місці зі 163-х можливих за Індексом глобального миру (Global Peace Index); у 2020 р. наша держава опинилася на 148-му місці. Економічні збитки експертами Global Peace Index оцінюються в розмірі 11% ВВП на рік.

У таких умовах нагальною потребою є не лише патріотичне виховання і медійна грамотність, а й усвідомлення населенням того факту, що збройний конфлікт в Україні не матиме швидкого вирішення, і процес миробудівництва триватиме не одне десятиліття. Отже, суспільству необхідні фахівці, спроможні працювати в умовах конфлікту, управляти конфліктом та використовувати різні засоби комунікації для врегулювання конфлікту. Саме такий фокус має освітня програма «Міжнародні комунікації та медіація в умовах конфліктного врегулювання». Враховуючи амбітну мету, важливим освітнім компонентом виступає дисципліна «Розбудова миру», в результаті вивчення якої здобувачі ознайомлюються з основними теоретичними підходами у галузі знань про мир і конфлікти, аналізують моделі запобігання конфліктам, інструменти врегулювання конфліктів, моделі підтримання, встановлення миру та миробудівництва, а також набувають практичних навичок щодо вироблення механізмів врегулювання конфліктів і ухвалення відповідних рішень.

Основою зазначеної дисципліни є теоретичне підґрунтя, значна частина якого була розроблена західними науковцями й експертами в рамках студій з дослідження проблем миру й конфлікту (англ. Peace and Conflict Studies). Непересічною особистістю і ключовою фігурою в академічному середовищі фахівців з проблем миру і конфліктів є Йоганн Гальтунг – професор мирних студій Американського університету, Колумбійського університету, університетів Рітсмайкен, Тромсе і Віттен. Він відомий як засновник міжнародного інституту досліджень миру і журналу «Дослідження миру», директор мережі з питань миру, розвитку та довкілля «ТРАНССЕНД: мир і розвиток». Цей норвезький дослідник є автором понад 60 книг і 1000 фахових статей, відзначений численними преміями та нагородами, був учасником врегулювання понад 20 внутрішніх і міжнародних конфліктів. Зокрема, можна виділити посередництво Й. Гальтунга в конфлікті між